

Az internethasználat etikai kérdéseinek vizsgálata

9. és 10. évfolyamos gimnazisták körében

Kisvárosi gimnazisták körében végzett kutatásunk a diákok internethasználatának etikai vonatkozású kérdéseivel kapcsolatos jellemzőit vizsgálta online kérdőíves módszerrel. Eredményeink a mindennapi pedagógiai munka és a médiatudatosságra nevelés hosszabb távú stratégiai tervezése számára is üzenettel bírnak. Fontos, hogy megismerjük és megértsük annak az online környezetnek a működését és jellegzetességeit, amely a gyermekeinket körülveszi. Kiemelt jelentősége van az internetes veszélyek megelőzésének, és szükséges lehet megelőző, érzékenyítő programok, előadások szervezése az intézményekben.

Erkölcsei fejlődés és erkölcsi nevelés a 20. században

Az etika a filozófia tudományának egyik ágaként az erkölcsi jó és rossz fogalmát állítja gondolkodása középpontjába, és azt az értékrendszert vizsgálja, amely alapján a közösségek különböző viselkedéseket magukra nézve jönnek és kötelező érvényűnek elfogadják, vagy éppen ellenkezőleg, elutasítanak és szankcionálnak (Hársing, 1995). Így az etikai vizsgálódások nyomán körvonalazható, hogy az egyes embercsoportok milyen erkölcsi rendszer alapján működtetik értékítéleteiket, és ezáltal milyen erkölcsi mechanizmusok hatnak a szociális térre.

Amikor egy emberi tevékenységről eldöntjük, hogy az jó vagy rossz az egyén, illetve a közösség szempontjából, a közösség normái szerint ítélünk (Hársing, 1995). Ez az erkölcsi értékelés és döntés mindig szituatív, koronként, társadalmanként és helyzetenként változik, illetve függ az egyes ember életkorától és az erkölcsi fejlettség fokától is.

Piaget (1932/1965) szakaszos fejlődésemélete az erkölcsi ítéletalkotás kapcsán is különböző fejlődési szinteket állít fel. A műveletek előtti szakaszban járó óvodások erkölcsi ítéleteit és szabálykövető magatartását leginkább a saját érdek vezérli, és megfigyelhető, hogy szerintük a közösség által kialakított normák helyzetből függően újragondolhatók és önkényesen megváltozathatók. Később azonban éppen ennek ellenkezője válik jellemzővé: az ötödik életévét betöltő gyermek a felnőttek által hozott szabályokat megkérdőjelezhetetlennek és abszolút jónak gondolja, és csak az erkölcsi szabályszegés eredményét, illetve következményét veszi figyelembe akkor, amikor ítéletet kell alkotnia annak súlyosságáról, az elkövető motivációját és a körülményeket figyelmen kívül hagyja. A gyermek majd csak a konkrét műveleti szakaszban lesz képes annak megértésére, hogy a büntetés is emberi döntés, értékítélet következménye, és nem szükségszerű

velejárója a társadalmi normák megszegésének. A formális műveletek szakaszában, azaz serdülőkorban Piaget szerint a gyermek gondolkodása megéri arra, hogy megértsen társadalmi jellegű erkölcsi szabályokat is.

A szakaszos fejlődésméletek másik képviselője, Kohlberg (1969, 1976) az erkölcsi fejlődés három szintjét és összesen hat szakaszát határozta meg. A prekonvencionális fejlődési szinten, körülbelül tízéves korig a gyermek vagy a büntetés elkerülése vagy a jutalom megszerzése érdekében követi a felnőttek által hozott szabályokat. A konvencionális erkölcs szintjére lépő egyén értékítéleteit a jógyerek-, illetve a tekintélyorientáció határozza meg, vagyis azért tartja be a törvényeket és társadalmi normákat, mert szeretné elkerülni, hogy a tekintélyszemélyek helytelenítsék cselekedeteit. Kohlberg szerint a posztkonvencionális erkölcs szakaszában az ember először társadalmiszerződés-orientációval rendelkezik. Ekkor elsődlegesen a közösség jólléte érdekében tartjuk be a szabályokat. Az erkölcsi fejlődés legmagasabb fokán, az etikaelv-orientáció esetén pedig képesek vagyunk arra, hogy cselekedeteinket saját magunk választotta etikai elvek szerint hajtsuk végre. Kohlberg szerint ezt a szintet csak az emberek mintegy 10%-a éri el.

Az erkölcsi elvek következő generációkba történő átszarmaztatása a közösség fennmaradásának létfeltétele. Nagy József (2002) összefoglalása alapján elmondható, hogy a csoporttársadalmak és a tömegtársadalmak korában a szocializáció, és így az erkölcsi fejlődés segítése is a különböző kisközösségek, elsősorban a család és a szülők feladata volt. A csoporttársadalmak idején az egyén kizárólagos szocializációs terepe a zárt közösség, a maga egyértelmű normáival és szabályaival, melyeket a gyermekek utánzás útján a jutalmazás–büntetés dimenziói mentén sajátítottak el. A tömegtársadalmak aztán a csoportok normáit kiegészítették különböző deklarált, írásban is rögzített szabályokkal, de a család elsődleges szerepe a normák hagyományozásában megmaradt.

Ma azonban, amikor a planetáris proszocialitás kialakulásának korát éljük, mind a család, mind pedig a társadalom előíró szabályrendszerének erkölcsi fejlődésre gyakorolt hatása csökken.

A szakaszos fejlődésméletek másik képviselője, Kohlberg (1969, 1976) az erkölcsi fejlődés három szintjét és összesen hat szakaszát határozta meg. A prekonvencionális fejlődési szinten, körülbelül tízéves korig a gyermek vagy a büntetés elkerülése vagy a jutalom megszerzése érdekében követi a felnőttek által hozott szabályokat. A konvencionális erkölcs szintjére lépő egyén értékítéleteit a jógyerek-, illetve a tekintélyorientáció határozza meg, vagyis azért tartja be a törvényeket és társadalmi normákat, mert szeretné elkerülni, hogy a tekintélyszemélyek helytelenítsék cselekedeteit. Kohlberg szerint a posztkonvencionális erkölcs szakaszában az ember először társadalmiszerződés-orientációval rendelkezik. Ekkor elsődlegesen a közösség jólléte érdekében tartjuk be a szabályokat. Az erkölcsi fejlődés legmagasabb fokán, az etikaelv-orientáció esetén pedig képesek vagyunk arra, hogy cselekedeteinket saját magunk választotta etikai elvek szerint hajtsuk végre. Kohlberg szerint ezt a szintet csak az emberek mintegy 10%-a éri el.

Ezek helyett a tényezők helyett, illetve mellett egyre erősödik a média szocializációs hatása (Molnár, 2010). Kialakult az internetkultúra, mely nemcsak új generációs közösségi térként működik, hanem egyúttal a fiatalok erkölcsi fejlődésére, viselkedésére, gondolkodására, szocializációjára is hatást gyakorol.

Bár az információs és kommunikációs technológiák (IKT) használata a 21. században már életkortól függetlenül átszövi mindennapjainkat, attól függően, hogy milyen mértékben és milyen célra használjuk ezeket az eszközöket és lehetőségeket, a teljes populáció a digitális bennszülöttek és a digitális bevándorlók csoportjára osztható (Som, 2012). Míg az 1946 és 1964 között született baby-boomerek, az 1965–1979-es születésű X-, illetve az 1980–1994 közt világra jött Y-generáció tagjai beletanultak az internet világába, iskolában és később autodidakta módon elsajátították a különféle szoftverek és hardverek használatát, addig gyermekeik és unokáik, vagyis az 1995 után érkezett Z-generáció képviselői (Som, 2012), már beleszülettek ebbe a közegbe, és az IKT nyelvét anyanyelvüként beszélik.

Ezáltal az internetkultúra kialakulásával egy olyan sajátos helyzet jött létre, ahol – legalábbis egy egy-két évtizedig tartó átmeneti időszakban – „a tudás birtokosai nem a középkorúak vagy az idősebbek, hanem a fiatalok” – mondja Sallai Évával folytatott beszélgetésében Aczél Petra (Sallai, 2014). Ez a jelenség számos kérdést vet fel, a szocializációs tér megváltozásától, illetve a szülőhöz és a kortárscsoportozóhoz való kötődés problémáitól kezdve egészen a hitelesség, a médiatudatosságra nevelés vagy az internethasználatához kapcsolódó etikai problémák jelenségeiig és azok kezeléséig.

Az internetkultúra olyan szocializációs és információszerzési hatásrendszer, amely a kognitív és szociális fejlődés több területére hatást gyakorol.

Az internet hatása a társas kapcsolatokra

Az interneten kialakult közösségi hálózat társas kapcsolatokra gyakorolt hatása a laikusok számára is szembeütő. A felnőttek szülőként is gyakran szembesülnek azzal, hogy gyermekeik más típusú barátságokat ápolnak, illetve kortársaikkal más jellegű tevékenységeket végeznek, mint az korábban jellemző volt. Mindez feltehetően többek között az online és offline közösségek részben eltérő csoportdinamikai folyamataiból fakad.

Az egyik legtöbb kérdést felvető probléma az internethasználat közben az anonimitás, mely egyfajta online identitás kialakulásához, a valós személyiségtől eltérő avatarok létrejöttéhez vezethet. Mindez megváltoztatja az egyén társaihoz fűződő offline kapcsolatát, a közösségi hálózatot, a személyiséget. Előfordul, hogy az egyébként zárkózott, introvertált fiatal az interneten kreált profil használatával vakmerővé válik a társas kapcsolatok terén, idegenekkel kezd beszélgetésbe, ismerkedésbe, illetve akár bántalmazóvá is válik a cybertérben (Sziklay, 2013).

Európai vizsgálatok igazolják, hogy a 9–16 éves gyermekek és fiatalok többsége használ legalább egy szociális médiumot (Livingston és mtsai, 2011), és a legtöbb internethasználatot töltött időt a közösségi médiára fordítják. Ennek következtében új típusú, esetenként csak online létező gyermekcsoportok (Balatoni, 2013) jönnek létre, melyek az iskolai kortársközösségekhez hasonló csoportdinamikai folyamatok szerint működnek, illetve sajátos kapcsolatépítési megoldásokat indukálnak.

Máté Gábor és Gordon Neufeld (2014) a nevelési és viselkedési problémák egyik fő okának a korunkat jellemző kortárs-kötődés dominanciáját tartja. A szerzők úgy gondolják, hogy a hagyományos, általuk faluközösségeként leírt csoportok felbomlása, a közvetlen hozzátartozók egymástól távoli lakhelye, illetve mindkét szülő munkavállalása és a családi hagyományok fokozatos megszűnése ahhoz vezet, hogy a gyermekek kötődési igényüket kortársaikhoz fűződő barátságaik által elégítik ki. Ennek következtében,

mint ahogy arra már az internethasználatban különböző jártassággal rendelkező generációk leírásánál is utaltunk, fiatal éretlen emberek vezetnek, irányítanak hozzájuk hasonló személyeket, emiatt pedig számos probléma jelentkezik úgy a viselkedés, mint a tanulás és a szülők által fontosnak tartott értékek elfogadása terén. Az internet elterjedése jelentősen hozzájárul az említett folyamatok felerősödéséhez, hiszen a kortársakkal való kapcsolattartás lehetősége az iskolai és szabadidős, illetve sportfoglalkozások keretein túlnő, és begyűrűzik abba az időszakba is, amit a gyerekek optimális esetben a családjukkal töltenek, és szüleikkel, testvéreikkel folytatnak jellemzően offline tevékenységeket – étkeznek, beszélgetnek, kirándulnak, játszanak. Máté és Neufeld szerint ezáltal a korlátlanul igénybe vehető internet-hozzáférésnek súlyos következményei vannak a fiatalok szociális viselkedésével és a patológiás kötődések kialakulásával kapcsolatban, és mindez különböző devianciák megjelenéséhez vezethet.

Etikai problémák az internethasználat közben

Az internethasználathoz kapcsolódóan számos etikai kérdés fogalmazódott meg az elmúlt évtizedekben. Ezen kérdések megoldására a hatóságok és a pedagógusközösségek részéről is több törekvést azonosíthatunk. Ilyen rendszerszintű stratégia részeként 2012-ben életre hívták a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságot, amely a személyes adatokkal kapcsolatos jogsértések vizsgálatával és a visszaélések megelőzésével foglalkozik. Az említett intézményen kívül hazánkban az alapvető jogok biztosához lehet fordulni az internetes problémákkal kapcsolatos panaszokkal, melyek egy része rendőrségi nyomozáshoz, vádemeléshez is vezethet (Sziklay, 2013).

Adatvédelem

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság nagy gondot fordít az internetes adatkezelés szabályozására, különös tekintettel a gyermekek és fiatalok védelmére, hiszen ellenük gyakrabban követnek el visszaéléseket. 2013-as összefoglalójuk szerint a NAIH-hoz beérkező, kiskorúakkal kapcsolatos panaszok jelentős része éppen az adatvédelemhez kapcsolódik (Sziklay, 2013).

Máté Gábor és Gordon Neufeld (2014) a nevelési és viselkedési problémák egyik fő okának a korunkat jellemző kortárs kötődés dominanciáját tartja. A szerzők úgy gondolják, hogy a hagyományos, általuk faluközösségként leírt csoportok felbomlása, a közvetlen hozzátartozók egymástól távoli lakhelye, illetve mindkét szülő munkavállalása és a családi hagyományok fokozatos megszűnése ahhoz vezet, hogy a gyermekek kötődési igényüket kortársaikhoz fűződő barátságai által elégítik ki. Ennek következtében, mint ahogy arra már az internethasználatban különböző jártassággal rendelkező generációk leírásánál is utaltunk, fiatal éretlen emberek vezetnek, irányítanak hozzájuk hasonló személyeket, emiatt pedig számos probléma jelentkezik úgy a viselkedés, mint a tanulás és a szülők által fontosnak tartott értékek elfogadása terén.

A kiskorúak által az internetes felületre feltöltött képek, az ezeken megjelölt személyek nagyon sok privát információt árulnak el kvázi idegeneknek az egyénről, és könnyen visszaélésre adnak lehetőséget (Sziklay, 2013). Pataki Gábor egy Gősi Lillának (Gősi, 2014) adott interjújában azt mondja, hogy a gyerekek és fiatalok hiányos ismeretekkel rendelkeznek az internetes adatvédelem terén, és ennek oka az, hogy a felnőttek nem tájékoztatják őket az adatvédelem fontosságáról. Talán ennek lehet a következménye, hogy egy 2012-ben lezajlott nemzetközi vizsgálat (EU Kids Online II., 2011) szerint a magyar gyerekek 55%-a teljesen publikus profillal rendelkezik a közösségi oldalakon, azaz semmilyen adatvédelmi beállítást nem alkalmaz különböző posztjai létrehozásakor.

Grooming

Az internet társas kapcsolatokra gyakorolt hatása kapcsán már említettük, hogy a weben kialakított profilok, netes személyiségek, illetve az anonimitás gyakran bátrabbá és megfontolatlanabbá teszi a fiatalokat az ismerkedés terén. Ennek következtében az online behálózás, vagyis a grooming jelensége is széles körben terjed. Ennek során a jellemzően felnőtt felhasználók gyakran egy őket fiatalabbnak mutató álprofil segítségével áldozatuk bizalmába férkőznek (Sziklay, 2013), és így alakítanak ki velük rájuk nézve nem ritkán veszélyes, gyermekkereskedelemre, szexuális visszaélésekre is lehetőséget kínáló kapcsolatokat.

Az EU Kids Online II. felmérés szerint az ilyen jellegű beszélgetésekben, illetve az ezek nyomán kialakuló találkozásokban a lányok veszélyeztetettebbek a fiúknál, ugyanakkor nemektől függetlenül a gyerekek negyede lépett már kapcsolatba olyan emberrel az interneten, akit a valóságban nem ismert.

Bullying – zaklatás, égetés, kibeszélés, befeketítés, megszemélyesítés, kirekesztés

A gyermekközösségekben megjelenő piszkálódás, ugratás, háborgatás, súlyosabb esetekben zaklatás, bántalmazás a szociálpszichológusok által régóta leírt jelenség, mely Olweus (1994. 718.) definíciója szerint nem más, mint olyan negatív cselekedet, mely „ismétlődően és hosszú időn keresztül” zajlik, és „szándékosan sérülést vagy kényelmetlenséget okoz – vagy próbál okozni – másnak”. Elliot (1997) a zaklatás négy fő formáját különíti el: a fizikai, a verbális, az érzelmi és a szexuális zaklatást, ugyanakkor Dilmac (2017) felhívja a figyelmet arra, hogy a szakirodalom (Eroğlu és Peker, 2011) alapján az internetes zaklatásnak ugyanolyan nagy jelentősége van a fiatalok körében, mint az Elliot által említett offline bántalmazási formáknak. Az iskolai zaklatásnak mind hazai (Buda, 2009), mind nemzetközi téren széleskörű szakirodalma van, és mára a *cyberbullying*, vagyis az internetes zaklatás is erőteljesen kutatott területté vált.

Az internethasználattal összefüggő etikai problémák közül a kortárs csoport tagjai ellen elkövetett online zaklatás – az elektronikus eszközök használatával megvalósuló „elleneséges, zaklató, és ismétlődő károkozó magatartás” (Domonkos és Ujhelyi, 2015. 77.) – jelentheti a legnagyobb problémát a tizenévesek körében. A cyberbullying széles körű elterjedésében szerepet játszik a korábban már jelen dolgozatban is tárgyalt anonimitás problémája. A zaklatók szemszögéből vizsgálva a jelenséget az anonimitás egyrészt megvédi a bántalmazót attól, hogy tevékenységével az offline térben is összefüggésbe lehessen hozni, másrészt pedig az agresszor gyakran nem is szembesül tettének ártó hatásával, mivel személyesen nem látja, milyen fájdalmat okoz az áldozatnak (Kurucz, 2012).

Safaria, Tentama és Suyono (2016) kutatásából kiderül, hogy az általuk megkérdezett indonéz főiskolás hallgatók 83%-a találkozott már a cyberbullying valamilyen formájával élete során. A szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy ez a probléma világszerte nagy gondokat okoz, és szakirodalmi áttekintésükből kiderül, hogy a 14–18 év közötti

korosztály a leginkább érintett ebben a kérdésben. A szerzők vizsgálata szerint leggyakrabban a szociális média, azon belül is a Facebook szolgál az internetes zaklatás hátterül, és eredményeik egybecsengnek Li (2005, 2007) hasonló vizsgálataival is. Az, hogy a közösségi média jelenti az online zaklatás egy legfontosabb fórumát, valószínűleg abból fakad, hogy az EU Kids Online II. (Kurucz, 2012) vizsgálat eredményei szerint a 9–16 éves fiatalok többsége az internethasználattal töltött idő túlnyomó részében a közösségi médiumokat használja.

Faucher, Jackson és Cassidy 2014-es (2014) kutatása alapján a főiskolai hallgatók 20%-át érte internetes zaklatás a vizsgálatot megelőző 12 hónapban. Webber és Ovedovitz (2018) Finn (2004) kutatására hivatkozva kiemelik, hogy a szerző szerint a New Hampshire-i egyetem alsóbb évesei közül 10-15% azoknak a hallgatóknak az aránya, akiket már zaklattak az interneten. Webber és Ovedovitz (2018) saját kutatásában úgy találta, hogy a felsőfokú szakképzésben részt vevő diákok aránya 1 és 64% közötti az online zaklatás érintettségében. A Sentürk és Bayat (2016) vizsgálatában részt vevő középiskolás diákok 40%-a vett már részt internetes zaklatásban, és körülbelül ugyanennyi azoknak az aránya, akik váltak már áldozatává ilyen cselekményeknek. Az EU Kids Online II. (2011) vizsgálat magyarországi eredményei szerint a 9–16 éves hazai diákok körülbelül 10%-a tapasztalt a vizsgálatot megelőző évben olyan dolgot internethasználat közben, amely zavarta, felkavarta őt, és ebben inkább a fiúk voltak érintettek. Ugyanakkor pozitív tendenciát jelent, hogy a kutatás szerint a gyerekek többsége abban az esetben, ha zavaró tényezőt tapasztal az interneten, a helyzet megoldására aktív, cselekvő vagy kommunikációs stratégiát, azaz hatékony problémakezelési formát választ. Az internetes zaklatásban az EU Kids Online II (2011) szerint a fent említett magyar gyerekek 30%-a volt érintett, és ez inkább volt jellemző a fiatalabb korosztálynál, mint az idősebbeknél.

Domonkos Katalin és Ujhelyi Adrienn (2015) az online zaklatás témakörének szakirodalmi áttekintésében számos, a jelenség hátterében meghúzódó összefüggésre hívja fel a figyelmet. A szerzők a nemzetközi szakirodalomban (Wright és mtsai, 2009) tett vizsgálódásaik eredményeként a nemek hatására vonatkozóan megállapítják, hogy a fiúk inkább agresszorként, míg a lányok inkább áldozatként szerepelnek az internetes bántalmazás eseteiben. Emellett összefüggést látnak a gyenge szülői kontroll (Ybarra és Mitchell, 2004) és a fizikai büntetés (Diamanduros és mtsai, 2008), illetve az elkövetővé válás között. A szerzők szintén hajlamosító tényezőként tekintenek a szakirodalom alapján (Festl és Quandt, 2013) a rossz iskolai légkörre és osztályközösségre, és arra hívják fel a figyelmet, hogy az ilyen kortárs csoportokban gyakrabban fordul elő az iskolai mellett az online zaklatás megjelenése is, és mint ahogy arra Kurucz Orsolya (2012) is rámutat, az online zaklatás agresszorai gyakran az iskolában is bántalmazzák társaikat, bár akadnak olyan megfigyelések is, amelyek arra derítettek fényt, hogy az online zaklatók között előfordulnak egyébként kifogástalan viselkedésű gyerekek is.

Különösen amiatt kell kiemelt figyelmet fordítanunk a jelenség vizsgálatára, mert a zaklatás különböző formái jelentős személyiségtorzító hatással rendelkeznek az elkövetőre és a bántalmazottra egyaránt (Sziklay, 2013). Dilmac (2017) például határozott összefüggést mutatott ki kérdőíves vizsgálatával a fiatal felnőttek reményvesztettsége és negatív önértékelése, illetve az internetes zaklatásban való érintettség között. Safaria és munkatársai (2016) szakirodalmi összefoglalásában több szerzőt is idéz erre vonatkozóan. Gradinger és munkatársai (2016) szerint például az interneten bántalmazott egyének körében megnő a mentális megbetegedések kialakulásának kockázata, gyakrabban használnak drogokat és alakulnak ki szuicid gondolataik. Emellett megfigyelhető, hogy körükben megnövekszik a depressziósok aránya, gyakrabban előfordul falcolás, önbántalmazás, csökken az iskolai teljesítményük, és nagyobb arányban hiányoznak az iskolából is (Schneider és mtsai, 2012). A tanulmányi eredmény romlásának és az internetes

zaklatásnak a kapcsolatára hívja fel a figyelmet Muzamil és Shah (2016) kutatása is, vizsgálatuk alapján ez a kapcsolat szignifikáns, és a szülők szocioökonómiai státusza védőfaktoroként szolgál.

Az internetes zaklatás hatása azért is lehet ilyen erőteljes, mert eltérően az offline térben bekövetkező bántalmazástól, nem térhez és időhöz kötött, hanem gyakorlatilag folyamatos (Sziklay, 2013), köszönhetően többek között az internetkapcsolattal rendelkező mobil eszközöknek, okostelefonoknak (Sallai, 2014). Az ilyen online bántalmazó közösség ellen Aczél Petra szerint védekezni is nagyon nehéz, hiszen az internetre egyszer felkerült tartalom eltüntetése gyakorlatilag lehetetlen, és az áldozat hiába szünteti meg webes tevékenységét, a zaklatás tovább működik, legfeljebb az ő tudta és ellenőrzése nélkül (Sallai, 2014).

A cyberbullying egyik válfaja az internetes kibeszélés vagy mémelés, amely során a közösség általában valamilyen fotótartalom segítségével tesz valakit neveltség tárgyává (Sziklay, 2013).

Másik, hasonlóan jelentős romboló hatásokkal rendelkező zaklatási forma a megszemélyesítés. Az ilyen esetekben az történik, hogy az elkövető valaki másnak a nevében álprofilot hoz létre az interneten, és annak segítségével oszt meg kellemetlen, bántó tartalmakat, így hozva a megszemélyesített áldozatot negatív helyzetbe (Sallai, 2014).

Annak feltárásához, hogy milyen pszichológiai folyamatok állhatnak az internetes zaklatás hátterében, korábbi, offline közösségekben bekövetkező bántalmazási jelenségek vizsgálata is hozzájárulhat. Zimbardo (2012) hírhedt stanfordi börtönkísérletének is az egyik fő tanulsága, hogy a névtelenség, vagyis az online szférában olyannyira jellemző anonimitás összefüggést mutat a károkozó viselkedéssel. Másrészt, mint ahogy

azt Zimbardo is kiemeli, az identitás helyzetfüggő, hiszen olyanoknak látjuk magunkat, amilyeneknek a társaink visszatükröznek minket. A virtuális valóságban kialakuló avatarok gyakran közel sem azonosak a valóságban létező énnel, így a gyermekek és fiatalok feltehetően az itt, a netes személyiségük által elkövetett bántalmazást sem érzik egészen a saját cselekedetüknek. A harmadik sarkalatos pont a cyberbullying jelenségének magyarázatában a felelősség kérdése. A közösségben elkövetett bántalmazás esetén az egyén saját felelősségét kisebbnek érzi, mint ha a cselekményt önállóan hajtaná végre, emellett, szintén a felelősség kérdéséhez kapcsolódóan, komoly problémát jelent,

Annak feltárásához, hogy milyen pszichológiai folyamatok állhatnak az internetes zaklatás hátterében, korábbi, offline közösségekben bekövetkező bántalmazási jelenségek vizsgálata is hozzájárulhat.

Zimbardo (2012) hírhedt stanfordi börtönkísérletének is az egyik fő tanulsága, hogy a névtelenség, vagyis az online szférában olyannyira jellemző anonimitás összefüggést mutat a károkozó viselkedéssel.

Másrészt, mint ahogy azt Zimbardo is kiemeli, az identitás helyzetfüggő, hiszen olyanoknak látjuk magunkat, amilyeneknek a társaink visszatükröznek minket. A virtuális valóságban kialakuló avatarok gyakran közel sem azonosak a valóságban létező énnel, így a gyermekek és fiatalok feltehetően az itt, a netes személyiségük által elkövetett bántalmazást sem érzik egészen a saját cselekedetüknek. A harmadik sarkalatos pont a cyberbullying jelenségének magyarázatában a felelősség kérdése.

és a netes zaklatás terjedését okozza, hogy a fiatalok egy része, bár tud arról, hogy társai ilyen módon bántanak valakit, nem lép közbe, és nem segít. A jelenség háttérében szintén szociálpszichológiai jellemzők húzódnak meg. Az Aronson (2001) által is bemutatott „társas lazálás” miatt a gyerekek nem érzik azt, hogy éppen nekik kellene megoldást keresni a problémára.

Szexting

A szexting során az internethasználók erotikus vagy pornográf fényképeket vagy videofelvételeket küldenek másoknak, illetve erre kérnek ismerősöket, ismeretleneket. Az így a világhálóra került tartalmak általában az ismerkedés egy fázisában, vagy a kialakult kapcsolat elmélyítésének céljából jutnak el az első felhasználóig. A probléma akkor keletkezik, amikor a fotót vagy videót továbbítják, ami így a rajta szereplő személy szándékaival ellentétesen kezd terjedni az interneten (Sziklay, 2013). Az EU Kids Online II. (2011) vizsgálat szerint a részt vevő magyar gyerekek 7%-a találkozott a szexting jelenségével, elsősorban felugró ablakokon, illetve azonnali üzenetküldő rendszereken keresztül.

Függőség

Máté Gábor (2017) Hall-Flavin és Hofmann (2003) definíciójára hivatkozva a függőséget a következőképpen definiálja: „valamely vegyület (narkotikum, alkohol) feletti kontroll elvesztése, annak kényszeres, tartós és folyamatos használata annak ellenére, hogy az károsodással és gyötrellemmel jár”. A jelenség további magyarázatok a szerző a függőség legfontosabb jellemzői között a kényszeres ragaszkodást, a kontrollvesztést, a negatív hatású viselkedés tartós jelenlétét, illetve a sóvárgást nevezi meg. Ilyen jellegű probléma a túlzott internethasználat következtében is kialakulhat, elsősorban a közösségi média használatával és az online játékokkal összefüggésben (Sziklay, 2013).

A függőségek kialakulásában a NAIH különböző hajlamosító tényezőket azonosított, így a családban már jelentkező különféle addikciók jelenlétét, az egyén szerhasználatához kötődő függőségeit, a család szerkezetét és működési defektusait, az ingerszegénységet és az érzelmi elhanyagolást (Sziklay, 2013).

A szakirodalom (Tezci és Icen, 2017) tanúsága szerint a gimnazista korosztály leggyakrabban használt közösségi médiuma a YouTube, ezt követi a Facebook, majd a Twitter. Tezci és Icen vizsgálatának egyik meglepő eredménye, hogy a gyakori és intenzív szociálismédia-használat nem jelent egyidejűleg gyakori szociális interakciókat is. Az EU Kids Online II. (2011) vizsgálat eredményeiből is kiderül, hogy a gyerekek leggyakrabban különféle YouTube-videók nézésére fordítják a legtöbb időt a szociális médiában.

A közösségi médiával kapcsolatban fellépő függőségi állapot a Facebook-típusú rendszerek jutalmazó mechanizmusaival állítható összefüggésbe (Sziklay, 2013). A felhasználó által létrehozott bejegyzéseket, feltöltött fotókat, mémeket és egyéb tartalmakat ugyanis a többi felhasználó értékelheti, kifejezheti az ezek iránti attitűdjét, elsősorban tetszését. Ez a tetszésnyilvánítás az agy számára jutalomként funkcionál, így újabb bejegyzések létrehozását, illetve a közösségi oldal folyamatos figyelését vonja maga után.

A közösségimédia-függőség Simsek és munkatársainak (2017) vizsgálata alapján a gimnazista és az egyetemista korosztály körében egyaránt jelenlévő probléma, ugyanakkor a fiatalabbak körében szignifikánsan gyakoribb az előfordulása.

A közösségi médiához kötődő függőség mellett jelentős problémát képvisel a játékaddikció is. A játék a gyermek természetes, önjutalmazó tevékenysége, mely többek között a tanulásnak, az explorációnak, a környezet megismerésének, a szórakozásnak,

a kreativitás fejlődésének ad teret. A számítógépes játékok szerkesztői kiváló érzékkel határozzák meg a különböző szintek, pályák eléréséhez szükséges felhasználói kompetenciák mértékét, így azok szinte mindig a legközelebbi fejlődés zónájába esnek. Ennek következtében a játékokat nehéz felfüggeszteni, így könnyen kialakulhat velük szemben a függőség. Pápay Orsolya (2012) a *Game Addiction: The Experience and the Effect* című könyvről írott recenziójában arra is felhívja a figyelmet, hogy a játékfüggőség kialakulásához a felhasználó önismeretének hiányára is szükség van, vagyis a probléma alapvetően a nem megfelelő használat miatt alakul ki.

A számítógépes játékok azért is vonzóak a felhasználók számára, mert a különböző avatárak segítségével átélhetik a játékban történő eseményeket, gyakran ők alakíthatják a történéseket, így nagyon könnyű bevonódni a játékba, valóságosnak érezni a virtuális világban zajló eseményeket, melyek éppolyan véletlenszerűek, mint a való világ jelenségei. Ráadásul az online térben megvalósuló játékok során a játékosok megosztják egymással a történéseket, közösen élik át azokat, így ez még inkább a valóság illúzióját kelti (Pápay, 2012).

Pedofília, erőszak, pornográfia, agresszió

A NAIH definíciója szerint pedofil „az a felnőtt személy, aki személyiségzavara okán gyermekkorúak iránt érez szexuális vágyat” (Sziklay, 2013. 53.). Az internetet a pedofil hajlamú egyének számos területen használhatják, így pornográf tartalmak letöltésére, terjesztésére, illetve a gyermekekkel való kapcsolatteremtésre is.

Internetes kihívások

A közösségi média különböző felületein gyakran találkozhatunk különböző internetes kihívásokkal. Ezek működésének elve az, hogy a felhasználók egy csoportja vicces, esetenként veszélyes vagy gusztustalan tevékenységét videók formájában rögzíti, majd megosztja az interneten, felszólítva más felhasználókat a bemutatott cselekmény megismétlésére és hasonló módon történő közzétételére.

A kihívások egy része ártalmatlan játék- vagy sporttevékenység, míg mások már veszélyeztetik a fiatalok testi épségét és egészségét.

Különösen veszélyesek és a gyermeki személyiségre nézve igen ártalmasak azok a kihívások, amelyek a továbbküldés elvén alapulnak, és kifejezetten önpusztító tevékenységre szólítják fel az áldozatokat, illetve megfenyegetik őket. A gyermekek sokszor nem tudják helyesen felmérni ezeknek a fenyegetéseknek a realitását, így előfordul, hogy egészen az öngyilkosságig, vagy annak kísérletéig is eljutnak a kihívások teljesítésében.

Az empirikus vizsgálat jellemzői

Célok

A vizsgálat célja az volt, hogy a szakirodalom feltárása mellett empirikus vizsgálattal térképezzük fel az intézmény tanulóinak érintettségét az internethasználat közben felmerülő etikai kérdéseket felvető problémákban, illetve képet kapjunk diákjaink internetbiztonsággal kapcsolatos tudásáról, valamint webhasználati jellemzőiről.

Minta és mérőeszköz

A vizsgálat elvégzéséhez egy internetes felületre fejlesztett kérdőívet alkalmaztunk, melyet egy kisvárosi gimnázium 9. ($N_1 = 67$) és 10. osztályos ($N_2 = 58$) tanulói informátika, illetve osztályfőnöki órák keretében töltöttek ki. A minta nem reprezentatív, bár az intézmény tekintetében törekedtünk a minél szélesebb körű adatfelvételre.

A vizsgálatban részt vevő tanulók demográfiai jellemzőit az 1. táblázatban közöltük. Az ebben foglaltak alapján megállapítható, hogy mindkét évfolyamon közel azonos a nemek megoszlása, a 9. évfolyamosoknak 38, a 10.-eseknek 32%-a fiú. A tanulók jelentős többsége mindkét évfolyamon otthon és kétszülős családban él, 20, illetve 17%-uk kollégista. A tanulók között kisebb arányban szerepelnek olyanok, akik egyszülős, illetve mozaikcsaládok tagjai. A gyerekek körülbelül ötödének nincs testvére, a többiek legalább kétgyermekes családban élnek.

1. táblázat. A vizsgálat mintája

		9. évfolyam	10. évfolyam
Nem	fiú	26	19
	lány	41	39
Lakhely	otthon	52	48
	kollégium	14	10
	egyedül	1	–
Család	kétszülős	50	44
	egyszülős	6	9
	mozaik	9	5
	egyéb	2	–
Testvérszám	nincs	14	11
	1	26	24
	2 vagy több	27	23
Barátok száma	nincs	2	1
	1	4	5
	2	13	14
	3 vagy több	48	38

A kérdőív itemeinek kidolgozásához a szakirodalomban jegyzett hasonló vizsgálatok publikált mérőeszközei nyújtottak segítséget (Durak és mtsai, 2017). A kérdések nagyobb csoportjai a háttér adatok gyűjtése mellett az internethasználat és az interneten folytatott tevékenységek gyakoriságára, és utóbbiak jellegére, a közösségimédia-használat jellemzőire, valamint a különböző webes veszélyforrásokban való érintettségre, illetve az ezekre vonatkozó ismeretekre kérdeztek rá.

A kérdőívben szerepelt kérdés a barátok számára vonatkozóan is, itt a kérdés az „igazi barát” fogalmát használta, a szerkesztő szándéka szerint kizárva a távolabbi ismerősök vagy felületes, inkább haveri kapcsolatok megjelölését. Emellett is megállapítható, hogy a vizsgálatban részt vevő tanulók jelentős többsége, nagyjából kétharmada úgy érzi, hogy

három vagy annál több barátja van. Ennek jelen vizsgálat számára a kortársorientáció szempontjából van jelentősége.

Az anonim adatfelvétel 2018. október 18. és november 15. között a www.kerdoivem.hu internetes felület segítségével zajlott az azóta inaktívvá vált <http://www.kerdoivem.hu/kerdoiv/1012863204/> linken keresztül.

Eredmények

Kérdőíves vizsgálatunk számos adatot szolgáltatott és több érdekes összefüggésre derített fényt a gimnázium tanulóinak internethasználati jellemzőire, az internetbiztonságról való tudásukra, illetve az internetes zaklatásban való érintettségükre vonatkozóan egyaránt.

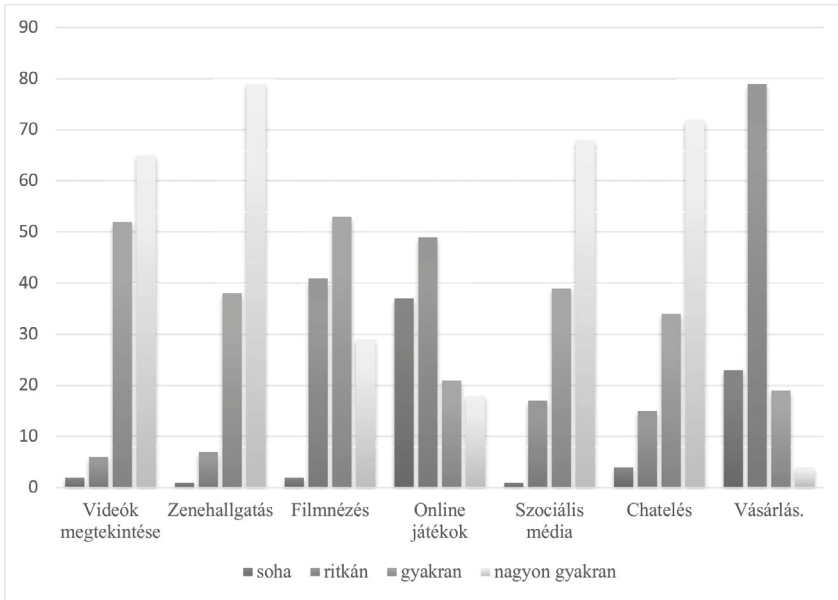
A tanulók internethasználati szokásai

Kérdőívünk a tanulók internethasználati szokásaira vonatkozóan több itemet is tartalmazott, így rákérdeztük a nethasználat gyakoriságára, helyére és az e célra használt eszközökre, illetve az egy-egy alkalommal internetezésre fordított idő mennyiségére is. Emellett kérdéseket fogalmaztunk meg az internethasználat jellegére vonatkozóan is, valamint külön gondot fordítottunk a szociális média használatának jellemzőire.

2. táblázat. A tanulók internethasználati szokásai

		9. évfolyam	10. évfolyam
Internethasználat gyakorisága	naponta	65	57
	hetente	2	1
	ritkábban	0	0
Internethasználat mennyisége	kevesebb mint egy óra	4	3
	kb. egy óra	15	10
	kb. két óra	20	23
	több mint két óra	27	21

A 2. táblázatban közölt adatok alapján megállapítható, hogy a diákok szignifikáns többsége minden nap használja az internetet mindkét korosztályban, és az internethasználat ideje csaknem minden esetben meghaladja az egyórás időtartamot. Az adatok alapján jól látható, hogy a 9. és a 10. évfolyamon a diákok internethasználatának mennyisége is lényegében azonos mintázatot mutat. Ez azért is érdekes, mert a 3. táblázatban közölt adatok arra utalnak, hogy a fiatalabb tanulókat a szüleik mind a netezésre fordítható idő, mind pedig a megtekinthető tartalmak terén szignifikánsan ($p < 0,01$) gyakrabban korlátozzák, mint az idősebbeket. Ugyanakkor úgy látszik, ez a szülői beavatkozás nem változtat jelentősen az internetezéssel töltött idő mennyiségén. Emellett az általunk lefuttatott statisztikai elemzések nem mutattak ki összefüggést a szülői korlátozás jelenléte, illetve hiánya, valamint az internethasználat, az internetbiztonság vagy a zaklatásban való bármilyen érintettség jellemzői között.

1. ábra. A különböző tevékenységek gyakorisága

Az 1. ábrán a tanulók internetes tevékenységeinek gyakoriságát követhetjük nyomon. A megkérdezett diákok többsége saját bevallása szerint nagyon gyakran használja az internetet videók megtekintésre és zenehallgatásra, valamint a társaival való kapcsolattartásra a szociális média, illetve különböző chatprogramok segítségével. A többség csak ritkán vagy soha sem vásárol a weben keresztül, viszont azok, akik így tesznek, nagyon sokféle terméket szereznek be ilyen módon. A vásárolt áruk között leginkább ruhaneműt, a számítógépekhez, telefonokhoz tartozó alkatrészeket és kiegészítőket, illetve számítógépes játékokat neveztek meg a gyerekek, de voltak olyanok is, akik mindenféle apróságot (például zoknit, ékszer, sminkterméket, kulacsot, sütiformát stb.) is a neten vásárolnak meg. Néhányan a tanulók közül említették még a könyveket és a színház-, valamint koncertjegyeket is mint olyan terméket, illetve szolgáltatást, amihez a neten szoktak hozzájutni.

A diákok által leggyakrabban látogatott oldalak közé a különböző közösségi oldalak tartoznak. Legnépszerűbbnek a szakirodalomban olvasottakkal összhangban a különféle videók megtekintésére és zenehallgatásra alkalmas YouTube bizonyult, ezt követi a Facebook és az Instagram. A tanulók körülbelül egyharmada olvasgat különböző fórumokat és hírportálokat, negyedük pedig a kérdőívben nem szerepeltetett egyéb oldalakat is nézeget. Ezek között a felületek között leggyakrabban a Snapchat nevű időkorlátos, üzenetküldésre, képek és szövegek megosztására alkalmas oldalt jelölték meg a diákok. A diákok közül többen szerepeltettek a gyakrabban látogatott weboldalak között felnőtt tartalmakat megjelenítő szájtokat is.

A diákok internethasználati szokásaival kapcsolatban a következői etikai vonatkozású megállapítások fogalmazhatók meg. Egyrészt sajnos nem tapasztalható, hogy a szülői beavatkozás vagy akár a családtípus védőfaktoroként szolgálna a diákok számára az internet világában. A közösségi oldalak használatának hangsúlya a szakirodalmi összefoglalóban jelzett kockázatok miatt ad aggodalomra okot. Ezen tanulók gyakrabban esnek áldozatul online zaklatásnak, illetve alakul ki náluk függőség az internettel kapcsolatban. Feltételezhető, hogy náluk erőteljesebb a kortárs-orientáció jelenléte is, ami további személyiségfejlődési problémákat okozhat.

A felnőtt tartalmakat közvetítő oldalak megjelenése a diákok által látogatott weblapok listáján további kérdéseket vet fel. A korosztállyal kapcsolatban sokszor felvetődik a szakirodalomban és a populáris médiában is, hogy az ilyen életkorú fiatalok, sőt már a gyermekek világa is erősen szexualizált. Ez megnyilvánul viselkedésükben, társas kapcsolataikban és érdeklődésükben is. Ez a korai szexuális érdeklődés azonban jellemzően egyáltalán nem jár együtt megfelelő érettséggel, és gyakran a kortársaknak való megfelelésnek vagy a kötődési problémák kompenzálásának az eszköze (Neufeld és Máté, 2014).

A tanulók szociálismédia-használatának jellemzői

Ahogy fent már említettük, a vizsgálatban részt vevő diákok, hasonlóan a nemzetközi szakirodalomban és a hazai mérésekben megfigyelt tendenciákhoz, leginkább a szociális média használatával tölti az idejét az interneten, és itt leggyakrabban olyan felületeket látogat, amelyek különféle tartalmak megosztását helyezik előtérbe.

4. táblázat. A szociális média használata

		9. évfolyam			10. évfolyam			Fiúk összesen	Lányok összesen
		fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.		
Facebook- ismerősök száma	nincs	1	1	2	1	0	1	2	1
	1–50	2	4	6	2	2	4	4	6
	51–100	4	3	7	2	5	7	6	8
	101–200	5	5	10	5	8	13	10	13
	201–500	7	15	22	6	11	17	13	26
	több mint 500	7	13	20	3	13	16	10	26
Valóságban nem ismert online ismerős	igen	13	15	28	7	16	23	20	31
	nem	13	26	39	12	23	25	25	49
Visszaigazolt ismeretlen	igen	12	20	32	10	19	39	22	39
	nem	14	21	35	9	20	29	23	41
Beszélgetés kezdeményezése ismeretlennel	igen	2	17	19	6	28	34	8	45
	nem	1	24	25	13	11	24	14	35
Fénykép magáról	soha	6	7	13	5	3	8	9	10
	ritkán	17	20	37	14	25	39	31	45
	gyakran	2	13	15	0	10	10	2	23
	nagyon gyakran	1	1	2	0	1	1	1	2
Fénykép másról	soha	15	18	33	13	21	34	28	39
	ritkán	11	16	27	6	13	19	17	29
	gyakran	0	7	7	0	4	4	0	11
	nagyon gyakran	0	0	0	0	1	1	0	1
Beszámolóok.	soha	14	24	38	14	22	36	28	36
	ritkán	10	8	18	4	12	16	14	20
	gyakran	2	7	9	1	5	6	3	12
	nagyon gyakran	0	2	2	0	0	0	0	2

		9. évfolyam			10. évfolyam			Fiúk összesen	Lányok összesen
		fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.		
Zenék, videók	soha	13	23	36	17	20	37	30	43
	ritkán	12	12	24	2	16	18	14	28
	gyakran	1	4	5	0	3	3	1	7
	nagyon gyakran	0	2	2	0	0	0	0	2
Vicces esemény magáról	soha	13	30	43	14	33	47	27	63
	ritkán	10	7	17	4	4	8	14	11
	gyakran	3	1	4	1	2	3	7	3
	nagyon gyakran	0	3	3	0	0	0	0	3
Vicces esemény másokról, meg- jelölve az illetőt	soha	14	31	45	13	24	37	27	55
	ritkán	10	8	18	4	10	14	14	18
	gyakran	2	1	3	2	5	7	4	6
	nagyon gyakran	0	1	1	0	0	0	0	1
Vicces esemény másokról anonim módon	soha	17	35	52	13	30	43	30	65
	ritkán	7	4	11	5	6	11	12	10
	gyakran	2	1	3	1	2	3	3	3
	nagyon gyakran	0	1	1	0	1	1	0	1
Vicces esemény másokról anonim módon	soha	17	35	52	13	30	43	30	65
	ritkán	7	4	11	5	6	11	12	10
	gyakran	2	1	3	1	2	3	3	3
	nagyon gyakran	0	1	1	0	1	1	0	1

A 4. táblázatban bemutatott jellemzők közül érdemes kiemelni a diákok online kapcsolatrendszerének néhány sajátosságát. A válaszadó tanulók többsége életkortól és nemtől függetlenül igen sok, többnyire 200 feletti számú ismerőssel rendelkezik a különböző közösségi oldalakon. Korrelációs számítás segítségével szignifikáns összefüggést ($r = 0,367$, $p < 0,01$) mutattunk ki az internethasználattal töltött idő és az online ismerősök száma között. Vagyis azok a gyerekek, akik több emberrel tartanak kapcsolatot a neten, többet is használják a számítógépet, illetve emellett az is kimutatható, hogy a több ismerőssel rendelkező diákok gyakrabban érznek sóvárgást ($r = 0,284$, $p < 0,01$) az iránt, hogy ellenőrizték, kaptak-e értesítést valamilyen közösségi oldallal kapcsolatban.

Sok, mindkét évfolyamon és mindkét nem esetén körülbelül 40%-nyi azon tanulók aránya, akik olyanokkal is fenntartanak kapcsolatot az interneten, akiket a valóságban nem ismernek, és még ennél is többen vannak olyanok, akik igazoltak már vissza ismerősként olyan személyt, akit az online kapcsolat felvételekor egyáltalán sehonnan sem ismertek. A diákok egy része, különösen a lányok nem látnak kivétlenül abban sem, hogy beszélgetést kezdeményezzenek ismeretlenekkel. Ennek különösen amiatt van jelentősége, mert bár a diákok jelentős többsége alkalmaz valamilyen adatvédelmi beállítást személyes adatainak – fotóinak, lakcímének, telefonszámának, e-mail címének – megóvására, sokan megosztják ezeket az információkat ismerőseikkel. A probléma akkor áll elő, amikor az ismerősök között kvázi ismeretlenek is megjelennek, akik akár a grooming gyakorlása közben is a gyerekek bizalmába férkőzhetnek.

A közösségi oldalakon megjelenő posztok létrehozásának gyakoriságát különböző tartalmi kategóriák szerint vizsgáltuk. Bár a diákok többsége jelentős mennyiségű időt tölt

a közösségi oldalak használatával, saját bevallásuk szerint ők maguk sohasem vagy csak ritkán osztanak meg információkat az interneten. A leggyakrabban posztolt tartalmakat a saját magukról készült fotók jelentik, minden más tartalom megosztásának gyakoriságát elenyészőnek ítélték a tanulók. A fényképek megosztása a lányokra határozottan jobban jellemző, mint a fiúkra, ezt kétmintás t-próbák segítségével statisztikailag is igazoltuk ($p < 0,05$).

További vizsgálat tárgyát képezheti annak feltérképezése, hogy ha nem posztok létrehozásával foglalkoznak a gyerekek a már említett közösségi oldalakon működő jutalmazó mechanizmusok miatt, akkor vajon milyen okból látogatják olyan gyakran ezeket a portálokat.

Az internetes zaklatás megjelenése a vizsgált mintában.

A zaklatásnak és a bántalmazásnak általában már a lehetősége is heves indulatokat vált ki a felnőtt társadalomban. Sokat vélik úgy, hogy velük, illetve az ő gyermekeikkel nem fordulhatnak elő ezek a negatív események, ők nem lehetnek érintettek az ilyen abúzusban. Sokan szeretjük azt hinni, hogy mindent megteszünk annak érdekében, hogy megvédjük gyermekeinket, tanítványainkat a rájuk leselkedő veszélyektől, és hiszünk abban, hogy elég érettek ahhoz, hogy megfelelően tudjanak reagálni, ha mégis ilyesmivel kerülnek kapcsolatba.

5. táblázat. Az internetes zaklatás különböző formái

		9. évfolyam			10. évfolyam			Fiúk összesen	Lányok összesen
		fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.		
Zaklatták-e már?	igen	8	11	19	3	7	10	11	18
	nem miatt	0	1	1	0	1	1	0	2
	vallás miatt	0	1	1	0	0	0	0	1
	nemzetiség miatt	0	0	0	0	0	0	0	0
	testi jegyek miatt	1	3	4	1	3	4	2	6
	egyéb ok miatt	7	6	13	2	3	5	9	9
	nem	20	30	50	16	32	48	36	62
Zaklatási formák	feltört fiók	1	4	5	0	1	1	1	5
	kibeszélés	7	13	20	1	5	6	8	18
	sértő posztok	3	2	5	0	1	1	3	3
	nevetséges képek	3	9	12	5	7	12	8	16
	a nevében írtak	2	7	9	3	2	5	5	9
	hamis profil	2	3	5	0	2	2	2	5
Erotikus kép	kapott	12	14	26	8	12	20	20	26
	kértek tőle	6	14	20	2	15	17	8	29
	küldött	2	2	4	1	4	8	3	6
Zaklatott mást	igen	1	0	1	1	1	2	2	1
	nem	25	41	66	18	38	56	43	79
Kibeszélt mást	igen	11	16	27	5	15	20	16	31
	nem	15	25	40	14	24	38	39	49

Vizsgálatunk 5. táblázatban közölt eredményeiből kiderült, hogy a megkérdezett tanulóknak, majdnem negyedét (23%), összesen 29 főt zaklattak már valamilyen formában az interneten keresztül. A bántalmazás okát 2 esetben a nem, 1-ben a vallás, 8 esetben a testi megjelenés, a fennmaradó 18 diáknál pedig valamilyen egyéb dolog jelentette. Volt olyan tanuló, aki arról számolt be, hogy folyton irogattak neki a társai, és ezzel zavarták a nyugalmát. Ketten jelezték azt, hogy homoszexuális pedofil személy közeledett hozzájuk az interneten. Az egyik tanulót a párkapcsolata miatt zaklatták. Szintén internetes bántalmazás alapját jelentették a tanulók által megosztott fényképek, egyéni, a többiekétől eltérő véleményük, vagy a kortársak többségénél jelentősebb anyagi háttérük. Az online játékosok a felmérés szerint játéktípusuk miatt is ki vannak téve az online zaklatás lehetőségének. Időnként pedig az offline veszekedések folytatódnak a cybertérben. Egy esetben olyan is előfordult, hogy a szülő korábbi családjának tagjai zaklattak egy gyermeket.

A cyberbullying nemcsak az okok, hanem a zaklatás formái szerint is változatos képet mutat. A kérdőív által kínált valamennyi lehetőségre érkeztek visszajelzések a gyerekektől. Legjellemzőbbnek a kibeszélés és az egyént nevetséges, megalázó helyzetben ábrázoló képek megosztása bizonyult, de volt példa emellett feltört fiókra, hamis profil és sértő posztok létrehozására, üzenetek küldésére is. Az adatbázis vizsgálata ennek kapcsán arra enged következtetni, hogy az említett zaklatási formák egy részére a tanulók egy bizonyos hányada feltehetően nem bántalmazásként gondol, mivel azok, akik bejelölték, hogy fenti események már megtörténtek legalább egyszer életük során, nem feltétlenül nyilatkoztak úgy, hogy már ki voltak téve internetes zaklatásnak, bántalmazásnak.

Ezt igazolja az is, hogy a megkérdezett diákok közül összesen három fő, két fiú és egy lány vallotta be, hogy már zaklatott mást az interneten keresztül, ugyanakkor sokkal többen, a teljes minta összesen 38%-a számolt be arról, hogy már előfordult olyan, hogy mást kibeszélt a web valamely felületén.

A diákok jelentős része, 36%-uk kapott már az interneten erotikus tartalmú képet, és sokukkal előfordult az is, hogy kértek tőle ilyen fotót. Összesen 9 fő küldött is már magáról másnak, jellemzően a szerelmének erotikus felvételt. Ebben a kérdésben a lányok érintettebbek a fiúknál, velük gyakrabban fordul elő ($p < 0,05$), hogy ilyen megkeresésekkel találkozhatnak az interneten.

Internetes függőségek

Az internetes függőségek terén jelen felmérés alkalmával két kérdés vizsgálatára tértünk ki. Egyrészt arra kérdeztünk rá, hogy a diákok milyen gyakran érzik úgy nap közben, hogy szeretnének minél előbb játszani valamilyen számítógépes játékkal. Másrészt a közösségi médiával kapcsolatos addikciót hasonló módon igyekeztünk mérhetővé tenni, és az item megfogalmazásakor arra helyeztük a hangsúlyt, hogy a diákok azt tudják válaszuk által kifejezni, hogy az internetről érkező értesítések ellenőrzésére mennyire éreznek késztetést a nap folyamán.

6. táblázat. Internetes függőségek

		9. évfolyam			10. évfolyam			Fiúk összesen	Lányok összesen
		fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.		
Sóvárgás játék miatt.	soha	4	19	23	10	17	27	14	36
	ritkán	17	15	32	7	17	34	24	32
	gyakran	4	4	8	1	4	5	5	8
	nagyon gyakran	1	3	4	1	1	2	2	4
Sóvárgás közösségi média miatt.	soha	8	12	20	7	5	12	15	17
	ritkán	10	16	26	8	22	30	18	38
	gyakran	7	9	16	4	9	13	11	18
	nagyon gyakran	1	4	5	0	3	3	4	7

A 6. táblázatban közölt eredményekből látható, hogy a 9. évfolyamosok mintegy 65, a 10.-esek 71%-a nyilatkozik úgy, hogy szokott sóvárgást érezni a számítógépes játékok iránt. Még ennél is többen, a diákok 70, illetve 79%-a jelezte ugyanezt a közösségi oldalak értesítéseivel kapcsolatban. Bár a gyerekek többsége mindkét területen a ritka kategóriába sorolta az ilyen késztetések jelentkezésének gyakoriságát, a számok ijesztőek.

Összegzés és következtetések

Az internethasználat etikai kérdéseket felvető aspektusainak feltárására irányuló, online kérdőív segítségével megvalósított kismintás vizsgálatunk eredményei alapvetően összhangban álltak a szakirodalomban olvasottakkal. Tanulóink viszonylag gyakran és jellemzően napi egy óránál hosszabb ideig használják az internetet, és ott leginkább a közösségi média különböző felületeit látogatják. Legnépszerűbbnek a megelőző vizsgálatokhoz hasonlóan a videómegosztásra alkalmas YouTube bizonyult, ezt pedig a Facebook és az Instagram követte. A szociális média használata és az internetes zaklatás áldozatává válás esélye részben összefüggést mutatott, hiszen azt igazoltuk, hogy azok a tanulók kaptak már szexuális tartalmú megkereséseket, illetve szerepeltek zaklatottként egyes szituációkban, akik többször posztolnak magukról fényképeket a különböző oldalakon. Meglepőnek és előzetes hipotéziseinkkel ellentétesnek találtuk, hogy a diákok nagyobb hányada találkozott már a cyberbullying valamilyen formájával eddigi élete során, holott azt feltételeztük, hogy ez kisvárosi környezetben elenyésző lehet.

A függőségek vizsgálatakor meglepve tapasztaltuk, hogy a diákok jelentős többsége szokott a nap folyamán sóvárgást érezni az iránt, hogy játsszon valamilyen számítógépes játékkal, illetve megtekintse a közösségi médiáról érkező értesítéseit. Ha pedagógusként tekintünk erre a helyzetre, akkor magyarázatot kapunk számos fegyelmzési probléma okára, ugyanakkor ez a magyarázat korántsem megnyugtató. A pedagógusok panaszai között intézménytől, sőt már iskolafokozattól függetlenül is gyakran előkerül rendszeres napi problémaként a mobiltelefonok órai használatának kérdése. A diákoknak ez a tevékenysége az oktatási intézményekben nagymértékben nehezíti az órai munkát. A diákjaink internetfüggőként internettel a zsebükben ülnek a tanítási órákon. Komoly kérdéseket vet fel, hogy miként oldható meg a kialakult helyzet, és mit tehetünk ennek érdekében; hogyan vehetjük fel a versenyt az internet interaktivitásával és ingergazdagságával.

Eredményeink a mindennapi pedagógiai munka és a médiatudatosságra nevelés hosszabb távú stratégiai tervezése számára is üzenettel bírnak. Le kell vonnunk azt a következtetést, hogy az internetbiztonsággal kapcsolatos oktatás-nevelés terén vannak még

teendőink. Fontos, hogy megismerjük és megértsük annak az online környezetnek és közösségi hálónak a működését és jellegzetességeit, amely a gyermekeinket körülveszi. Kiemelt jelentősége lehet az internetes veszélyek megelőzésének, és szükséges lehet további, rendszeres megelőző, illetve érzékenyítő programok, tájékoztató előadások megszervezése az intézményben.

További vizsgálatok tárgya lehet, hogy részletesebben feltárjuk a tanulók körében előforduló online zaklatás körülményeit, és akár más módszerekkel – például interjúk segítségével – kapjunk választ az adatelemzés közben felmerült kérdésekre, és elemezzük az érintettség más tényezőkre, így a személyiségfejlődésre, a szociális kapcsolatokra vagy a tanulmányi eredményre gyakorolt hatásait is.

Füsti-Molnár Zsuzsanna

Horváth Mihály Gimnázium

Miklós Péter

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar,
Kodolányi János Egyetem

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány szerzői köszönik Hauberger Anita és Szólik Mónika, illetve Balogh Zoltán adatfelvételben való közreműködését.

Irodalom

- Aronson, E. (2001). *A társas lény*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. & Nolen-Hoeksema, S. (1999). *Pszichológia*. Osiris Kiadó.
- Balatonai Monika (2013). Közös felelősség – tudatos és felelősségteljes fiatalok a világhálón. In Nagy-Király Vivien (szerk.), *Médiatudatosság az oktatásban*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. 35-38. <http://mek.oszk.hu/13500/13534/13534.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Buda Mariann (2009). Közérzet és zaklatás az iskolában. *Iskolakultúra*, 19(5–6), 3–15. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00011/00138/pdf/2009-5-6.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Diamanduros, T., Downs, E. & Jenkins, S. J. (2004). The Role Of School Psychologists In The Assessment, Prevention, And Intervention Of Cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693–704. DOI: 10.1002/pits.20335
- Dilmac, B. (2017). The Relationship between Adolescents Levels of Hopelessness and Cyberbullying. *The role of Values. Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(4), 1119–1133. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1148344.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21. DOI: 10.12738/estp.2017.4.0610
- Domonkos Katalin és Ujhelyi Adrienn (2015). Az online zaklatás médiareprezentációja. *Neveléstudomány*, 3(1), 77–92.
- Durak, G., Cankaya, S., Yünkül, E., Taylan, U., Erten, E. & Akpinar, S. (2017). Influence of a game-based application on secondary school students' safe internet use. *European Journal of Education Studies*, 3(10), 330–351.
- Elliot, M. (1997). *101 ways of dealing with bullying*. Hodder Children's Book.
- Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27(1), 1–15.
- EU Kids Online II. A magyarországi kutatás eredményei* 2011. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Budapest. http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHA-KA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Faucher, C., Cassidy W. & Jackson, M. (2014). Cyberbullying among university students: Gendered experiences, impacts and perspectives. *Educational Research International*, 2014. DOI: 10.1155/2014/698545

- Festl, R. & Quandt, T. (2013). Social Relations and Cyberbullying: The Influence of Individual and Structural Attributes on Victimization and Perpetration via the Internet. *Human Communication Research*, 39(1), 101–126. DOI: 10.1111/j.1468-2958.2012.01442.x
- Finn, J. (2004). A survey of online harassment at a university campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(4), 468–483. DOI: 10.1177/0886260503262083
- Gösi Lilla (2014). Az internet nem felejt. *Új Köznevelés*, 70(1–2), <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/az-internet-nem-felejt> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Gradinger, P., Strohmeier, D. & Spiel, C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Journal of Psychology*, 217(4), 205–213. DOI: 10.1027/0044-3409.217.4.205
- Hall-Flavin, D. K. & Hofmann, V. E. (2003). Stimulants, Sedatives and Opiates. In Noseworthy, J. H. (szerk.), *Neurological Therapeutics*. Martin Dunitz. 1510–1518.
- Hársing László (1995). *Bevezetés az etikába*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In Lickong, T. (szerk.), *Moral Development and behavior*. Hold, Rinehard & Winston.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In Goslin, D. A. (szerk.), *Handbook of Socialization Theory and Research*. Rand McNally.
- Sziklay Júlia (2013, szerk.). *Kulcs a net világához!* Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság. <http://www.naih.hu/files/2013-projektfulzet-internet.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 11.
- Kurucz Orsolya (2012). Iskolai agresszió és közösségi média. *Új Pedagógiai Szemle*, 62(7–8), 94–103. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00153/pdf/EPA00035_upsz_2012_07-08_094-103.pdf Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Lindfors, P. L., Kaltiala-Heino, R., Goslin, D. A. & Rimpela, A. H. (2012). Cyberbullying among Finnish adolescents – a population-based study. *BMC Public Health*, 12. 1027–1039. DOI: 10.1186/1471-2458-12-1027
- Livingston, S., Ólafsson, K. & Staksrud, E. (2011). *EU Kids Online – Social Networking, Age and Privacy*. <http://eprints.lse.ac.uk/35849/1/Social%20networking%2C%20age%20and%20privacy%20%28LSERO.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Máté Gábor (2017). *A sóvárgás démona. Ismerd meg a függősegedet*. Libri Kiadó.
- Muzamil, M. & Shah, G. (2016). Cyberbullying and self-perceptions of students associated with their academic performance. *International Journal of Educational and Development using Information and Communication Technology*, 12(3), 79–92.
- Nagy József (2002). *XXI. század és nevelés*. Osiris Kiadó.
- Neufeld, G. & Máté Gábor (2014). *A család ereje. Ragaszkodj gyermekeidhez!* Libri Kiadó.
- Olweus, D. (1994). Az iskolai zaklatás. *Educatio*, 22(4), 717–739. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1299 Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Pápay Orsolya (2012). A játékfüggőség jelenségéről. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(2), 91–95. <http://docplayer.hu/4506001-A-jatekfuggoseg-jelensegerol.html> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Piaget, J. (1932/1965). *The Moral Judgment of the Child*. Free Press. DOI: 10.4324/9781315009681
- Safaria, T., Tentama, F. & Suyono, H. (2016). Cyberbully, cybervictim and forgiveness among Indonesian high school students. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 15(3), 40–48.
- Sallai Éva (2014). Internetes zaklatás. *Új Köznevelés*, 70(1–2), <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/internetes-zaklatas> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. & Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171–177. DOI: 10.2105/ajph.2011.300308
- Sentürk, S. & Bayat, S. (2016). Internet Usage Habits and Cyberbullying Related Opinions of Secondary School Students. *Universal Journal of Educational Research*, 4(5), 1103–1110. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1099790.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21. DOI: 10.13189/ujer.2016.040520
- Simsek, A., Elciyar, K. & Kizilhan, T. (2017). *A comparative study on social media addiction of high school and university students*. International Conference Educational Technologies, 2017. december 11–13., Sydney. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED579303.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Som Zoltán (2012). Az internet veszélyei és ajánlás ennek kezelésére, elsősorban a tizenéves általános iskolások vonatkozásában. *Módszertani Közlemények*, 53(2), 22–32. http://ludita.uninke.hu/repoziitorium/bitstream/handle/11410/10756/Som_Zoltan_Like_a_telke_mindennek_20130604_1138.pdf?sequence=1&isAllowed=y Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Tezci, E. & Icen, M. (2017). High School Students' Social Media Usage Habits. *Journal of Education and Practice*, 8(27), 99–108. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED577955.pdf> Utolsó letöltés: 2018. 10. 21.
- Webber, M. A. & Ovedovitz, A. C. (2018). Cyberbullying among college students: A look at its prevalence at U. S. Catholic University. *International Journal of Educational Methodology*, 4(2), 101–107. DOI: 10.12973/ijem.4.2.101

Wright, V. H., Burnham, J. J., Inman, C. T. & Ogorchock, H. N. (2009). Cyberbullying: Using Virtual Scenarios to Educate and Raise Awareness. *Journal of Computing in Teacher Education*, 26(1), 35–42.

Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308–1316. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x

Zimbardo, P. (2012). *A Lucifer-hatás. Hogyan és miért válnak a jó emberek gonosszá?* Ab Ovo Kiadó.

Absztrakt

A középiskolás diákok számára az internet használata a mindennapok természetes része. A világháló vitathatatlan előnyei mellett számos veszélyt is rejt, melyeknek létezésével, jelentőségével a fiatalok nem minden esetben vannak tisztában.

Kisvárosi gimnazisták (N = 125) körében végzett kutatásunk a diákok internethasználatának etikai vonatkozású kérdéseivel kapcsolatos jellemzőit vizsgálta online kérdőíves módszerrel. Vizsgálatunk eredményei alapján a tanulók internethasználati jellemzőire vonatkozóan megállapítottuk, hogy a tanulók viszonylag sok időt töltenek a világhálón, leggyakrabban a különböző közösségi médiumokat látogatják, és többen tartanak fenn kapcsolatot csak a cybertérben ismert személyekkel.

A szociális média használata és az internetes zaklatás áldozatává válás esélye részben összefüggést mutatott. Azt igazoltuk, hogy azok a tanulók kaptak már szexuális tartalmú megkereséseket, illetve szerepeltek zaklattokként egyes szituációkban, akik többször posztolnak magukról fényképeket a különböző oldalakon. A diákok 23%-a találkozott már a cyberbullying valamilyen formájával eddigi élete során.

A függőségek vizsgálatakor azt tapasztaltuk, hogy a diákok többsége szokott a nap folyamán sóvárgást érezni az iránt, hogy játsszon valamilyen számítógépes játékkal, illetve megtekintse a közösségi médiáról érkező értesítéseit.

A számítógépes játékokról szólva elmondható, hogy a tanulók 40%-a játszik rendszeresen valamilyen online játékkal, és ezek között a játékok között nagyobb arányban vannak jelen az erőszakos tartalmú programok.

Eredményeink a mindennapi pedagógiai munka és a médiatudatosságra nevelés hosszabb távú stratégiai tervezése számára is üzenettel bírnak. Fontos, hogy megismerjük és megértjük annak az online környezetnek a működését és jellegzetességeit, amely a gyermekeinket körülveszi. Kiemelt jelentősége van az internetes veszélyek megelőzésének, és szükséges lehet megelőző, érzékenyítő programok, előadások szervezése az intézményekben.